

Oorspronkelijk een lezing uit 2011 voor de correspondenten van Ritus en Tempelbouw over een project, dat niet van de grond kwam, om wat meer gegevens over de sociografie van Loges en Orde te krijgen.

EN PLOTSELING IS HET GESCHIEDENIS

*Al het heden wordt verleden,
Schoon het ons toegerekend blijft
Rhijnvisch Feith*

Mijn werk als verdwaalde historicus, neerlandicus en halve filosoof, is te onbelangrijk om mijn weg tot de geschiedenis te beschrijven zoals Huizinga dat terecht wel deed. Het is ook nauwelijks van belang mijn lezers lastig te vallen over hoe ik in de schaduw van 'echte' historici als de door mij zo bewonderde Leidse hoogleraar Ton van de Sande, mij toch maar waagde op dat terrein van onderzoek.

Huizinga had alle reden om zijn weg tot de geschiedenis, want die is boeiend, te beschrijven. Hij begon als onderzoeker van het Sanskriet, een studie waarvoor een niet geringe intelligentie noodzakelijk is, maar na zijn promotie over een Oudindische tekst koos hij voor de geschiedenis, aanvankelijk als leraar, later als hoogleraar in Groningen en uiteindelijk als een van de meest bewonderde hoogleraren in Leiden.¹ Hij overleed kort voor de bevrijding in huisarrest in De Steeg bij Arnhem, waar de Duitsers hem hadden toegestaan te verblijven buiten het gijzelaarskamp Sint Michielsgestel, in meer dan één betekenis ver van zijn boeken in Leiden.

Hij werd zelf ergens in die jaren na de oorlog deel van de geschiedenis, ook van die van de Leidse Universiteit en van Leiden, waar ik mijn fiets wel eens tot ongenoegen van zijn dochter tegen de gevel van haar huis zette als ik naar college ging in haar buurhuis op het Rapenburg, die luchtig gebogen Leidse gracht met zijn soms breekbaar heldere licht, waarover Dick van Peype die er woonde, ooit een distichon schreef, dat als ik het me goed

---

Dit is een weergave van een lezing voor de correspondenten van de uitgeverij 'Fama' op 15 november 2010 te Bilthoven.. Kort voor die lezing had ik de toezegging gekregen van Br. Jim Calligan dat hij aan een vervolg van dit onderzoek wil meewerken, dat zal in de komende maanden ook gebeuren. Hij is niet verantwoordelijk voor de bewerking van de gegevens en de mogelijke onjuistheden in dit hier gepubliceerde vooronderzoek.

¹ Wie die persoonlijke 'geschiedenis' van Huizinga nog eens in fijne nuances wil lezen, niet in de laatste plaats zijn weg door de geschiedschrijving zie: W. Otterspeer, *Orde en trouw, over Johan Huizinga*. Amsterdam 2006, i.h.b. blzz. 11-56.

herinner luidde: 'De schoonste arbeid van de Demiurg, dat is het Leidse Rapenburg'.

Al schrijvend, besef ik dat Dick intussen tien jaar na zijn dood geschiedenis begint te worden.

Misschien is dat wel één van de redenen om een onderzoek te doen naar de ledenlijsten van de Haagse loges in 1951, net in de tijd dat Dick van Peype werd aangenomen als leerling-vrijmetselaar in de Haagse loge 'Via Lucis'.

Waarom de jaren 1950 en 2010

De beide jaren waarvoor tellingen zijn of zullen worden uitgevoerd verschillen ook wat de keuze ervoor betreft. 2010 is eenvoudigweg het meest recente jaar en voorts volstrekt willekeurig. 2000 zou misschien als millennium jaar als eerste in aanmerking komen voor een aanvullend onderzoek. Wel is 2010 ook gekozen vermoedelijk als een maximaal contrasterend jaar.

Het jaar 1950/1951 is gekozen als het jaar, waarin de ergste schade van de Oorlog hersteld was en de opbouw op gang kwam. Onze inspirerende grootmeester Caron beschouwde 1956 als een feestelijk jaar dat een nieuw begin definitief inzette. De Orde was al bijna weer de oude; in elk geval zie ik met een glimlach dat de Delfts Blauwe borden en kruiken uit de jaren 1930 in 1950 nog steeds bij jubilea in de Orde en als geschenk aan andere grootmachten gehandhaafd blijven.²

Desalniettemin moet een voor velen misschien vreemd voorbehoud gemaakt worden; in kalenderjaren liggen tussen 1939 en 1945 zes jaren waarin veel gebeurd is in de wereld. Voor de geschiedenis van de Orde is het voor een deel een periode van stilstand en zo is het nieuwe begin na de bevrijding in zekere zin de onmiddellijke voortzetting van de opvattingen en tradities van 1939. Daarbij mag de kanttekening gemaakt worden dat de Orde in de eerste 40 jaren van de twintigste eeuw bepaald niet vooruitstrevend was en dat nog heel veel van de 19de eeuw behouden bleef.

Er zijn natuurlijk demografische gegevens die bij een beschouwing van de verschillen tussen de twee gekozen meetjaren heel boeiend zouden zijn. Zo is er de leeftijd van de leden in 1950 en die van de leden van 60 jaar later³.

---

² J. Hanrath, P. H. Pott en B. Croiset van Uchelen, *De beoefening der Koninklijke Kunst in Nederland*. Z.p.. 1971 zie plaat 79, 93 en vergelijk dr. P.J. van Loo, *geschiedenis van de Orde van Vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden*, z.p. 1967, blz. 218.

³ Onmisbaar is het veel bredere beeld dat Rien Heydanus schetst in zijn bijdrage 'Verschuivingen in het maçonnieke landschap' in A.W.F.M. van de Sande en M.J.M. de Haan (Ed.), *Vrijmetselarij: vandaag en morgen*. Z.p. 2006, blz. 207-248.

De ledenlijsten leveren ons geen materiaal daarvoor of het moesten de spaarzame vermeldingen zijn van het al of niet gepensioneerd zijn van een lid. Van vrijwel alle KNIL-officieren mogen we aannemen dat ze gepensioneerd waren, maar daarom niet automatisch (hoog)bejaard, ze konden immers al ruim voor hun vijftigste heel actief met pensioen zijn, zoals onze moedige grootmeester Van Tongeren en zijn trouwe vriend Faubel bewijzen.

Wij hebben niet gepoogd op enigerlei wijze gegevens over het lidmaatschap van kerken, politieke partijen of nationaliteit of etnische afkomst te achterhalen. Dit onderzoek beperkt zich bewust tot het analyseren, beschrijven en verklaren van de door de loges gegeven informatie, het beeld van de loges in hun ledenlijsten in twee meetjaren die een periode van zestig jaar omspannen en die schoorvoetend tot de geschiedenis van de Orde gaan behoren

Je moet er van houden, maar als je in je jeugd al dweept met Nescio, want het is dwepen of er nooit iets van begrijpen, dan lees en herlees je als je ouder wordt met een glimlach zijn werk, maar juist dan zijn ‘Natuurdagboek’.

Nescio’s humor wordt hilarisch als hij in zijn beschouwing over de ‘Humanitaire school te Loenen, met metaphysischen bovenbouw en alcholischen onderbouw’ spreekt. Iemand met een historische blik ontdekt overigens wel de oude spelling en de ‘buigings-n’ in dat ‘Dagboek van een schoolbestuur’ uit 1953.⁴ Maar er is meer, Nescio beschrijft in een ander fragment ‘Amsterdam l’incomparable’⁵ uit 1947 hoe hij gebeld zou zijn om een artikeltje te leveren over het Amsterdam van de schilder Breitner: ‘t Eerst wat je dan voor je ziet zijn natuurlijk de paardentram en de pilaren van de oude beurs. En dan realiseer je dat ze daarvoor natuurlijk een oude sok voor moesten hebben met weemoedige herinneringen uit 1900.’ Nescio constateert: ‘Het is me godsonmogelijk moedwillig me te concentreren hoe het was in 1900’.

Het *nu* is kennelijk nog te overweldigend.

Maar op een dag staat het zo maar voor je

Mijn dierbare vriend en broeder Bob Vandenbosch ruimt, gedwongen door zijn leeftijd en een glorieuze verhuizing naar het hart van mijn vaderstad Rotterdam zijn boeken op. In die mengeling van goedgeefsheid (altijd al een van zijn rijke eigenschappen) en wanhoop (niemand doet graag zijn boeken

---

⁴ Nescio, *Verzameld werk*, ‘Nagelaten werk’ in Deel I, blz. 609; het ‘Natuurdagboek’ is te vinden in deel II.

⁵ Nescio, *Verzameld werk I*, blz. 578.

weg) overhandigt hij me niet zonder de beste bedoelingen een stapeltje brochures en tijdschriftjes.

Zo maar valt er een simpel vergeeld en geniet boekje uit: 'Ledenlijst van de acht Haagse Loges, Werkjaar 1951-1952'. Gestencild, als dat procedé voor schoolkranten en eenvoudige publicaties nu iedereen nog wat zegt⁶, maar misschien is ook dat, met alle zwarte vingers die het stencilen met zich mee bracht, geschiedenis.

Het boekje telt bijna 60 bladzijden, op overdwars dubbelgevouwen folio-formaat, iets breder dus dan ons tegenwoordige A4⁷ en zit met twee nietjes in een nu wat vale gebroken witte omslag, die beletterd is met dunne schreefloze letters, getekend met behulp van een sjabloon in de waslaag van

---

⁶ David Gestetner (1854-1939) vond een methode uit om handgeschreven teksten op met was bestreken papier, een stencil, met een roller van een inktlaag te voorzien waardoor een vrij groot aantal kopieën kon worden afgedrukt. Toen bij de verdere ontwikkeling van de schrijfmachine ook op het met was bedekt papier kon worden getypt en zelfs met lak correcties mogelijk waren, werd deze reproductiemethode populair en maakte oplagen van enkele honderden exemplaren mogelijk. Hoewel het procedé zelfs nog in de revolutionaire bewegingen aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw nog werd gebezigd, werd het in de Tweede Wereldoorlog ook door de Nazi's gebruikt voor rapporten die door de leden van de partijtop gelezen moesten worden, zoals de wekelijkse rapportages over de situatie in Nederland die in enkele tientallen exemplaren naar Berlijn werden gezonden, tegelijkertijd maakte het verzet ook zijn publicaties op stencils! Gestetner stichtte in 1881 in Londen de Gestetner Cyclograph Company, een bedrijf waar tot 1970 duizenden mensen werkten.

⁷ Het systeem van DIN normen bestaat al sinds 1918, het papier formaat A4 werd vastgesteld in 1920. Het gebruik van het folioformaat zal wel te maken hebben met de bestaan afmetingen van de stencil vellen.

een stencil.⁸ Het bevat zo'n 730 namen⁹ van leden van 8 loges: 'L'Union Royale', 'Hiram Abiff', 'L'Union Frédéric', 'Groot Nederland', 'De Oude Plichten', 'Het Zuiderkruis', 'Via Lucis', 'De Vlamme Ster'.

<i>Loge</i>	M	G	L	<i>Totaal</i>
L'Union Royale	117	3	15	135
Hiram Abiff	95	3	6	104
L'Union Frédéric	91	12	5	108
Groot Nederland	129	5	6	140
De Oude Plichten	29	6	9	44
Het Zuiderkruis	133	7	7	147
Via Lucis	21	7	9	37
De Vlamme Ster	16	0	1	17
<i>Totaal</i>	631	43	58	732

Tabel 1, M: Meesters; G: Gezellen; L: Leerlingen

⁸ We waren niet de enige die statistiek bedreven, zo bevat het gedenkboek van 'L'Union Royale' de volgende statistiek met toelichting: '

<i>Jaar</i>	<i>Ledental der Orde</i>	<i>Hiervan in Den Haag</i>	<i>% Den Haag van totaal</i>
1946	3.000 (geschat)	660	19.3
1950	3.418		
1955	4.367		
1960	5.290	1.060	20.0
1965	5.774		
1970	6.159	1.006	16.3
1975	6.218		
1980	6.326	863	13.6
1983	6.335	775	12.2

De scherpe teruggang van het percentage Hagenaars na 1960 moet zijn oorzaak vinden in het teruglopen van de totale bevolking van die stad, versterkt door het feit dat die categorie van de bevolking waar de Orde haar loge vindt naar verhouding sneller terugloopt, d.w.z. naar de randgemeenten verhuist.

Merkwaardig is echter wel dat sinds de oorlog het aantal Haagse loges bijna is verdrievoudigd (van 6 in 1939 naar 17 in 1983), terwijl het totaal aantal leden slechts weinig is gestegen, met een misleidend piekjaar in 1960. Dit betekent dat het gemiddeld ledental der Loges is teruggelopen van 82 in 1950 naar 45 in 1983.' Drs. W. Birza, 'Gelukkig Hij die dit weet' 1734 De Haagse Vrijmetselaarsloge 'L'Union Royale'- 1984. Leiden 1984, blz. 179)

⁹ tegenover ruwweg 600 leden voor 14 loges in de lijst van 2008, waarin de A.L. 'Het Zuiderkruis' niet meer is opgenomen, omdat deze samenging met de A.L. De Vriendschap'.

De latere ontwikkeling naar een groter aantal loges met gemiddeld minder leden laat zich daarin al herkennen,¹⁰ Opvallend is dat beide oudere loges het aantal leerlingen en gezellen nogal groot is. Dit past in de observatie van Van de Sande: ‘Het ledental nam de eerste tien jaar na de oorlog ook weer snel toe. In 1952 was het vooroorlogse peil - ca. 4000 vrijmetselaars in Nederland, ruim 3500 in België – alweer bereikt.’¹¹

Hoe doen ze zich kennen?

In de jaren zeventig van de vorige eeuw, toen de samenleving aarzelend, begon te veranderen en voorgoed de wat stijve en provinciale sfeer doorbrak en niet áltijd ten goede afstand nam van de aangename kanten van een zeker vorm- en normbesef, waren er loges die academische titels af wilden schaffen in de ledenlijsten en zelfs maar het vermelden van het beroep. Of daar nu werkelijk de broederlijke gelijkheid zo sterk werd bevorderd, is een vraag die ik nu net als toen niet zo gemakkelijk kan beantwoorden, maar als halve historicus ben ik gelukkig met vermelding van die academische titels en beroepen in die oude Haagse ledenlijst. Het portret van loges en leden wordt er heel wat scherper door getekend.

Laten we eerst onze blik eens laten gaan over academici, afgestudeerden van wat we gemakshalve maar met de huidige term ‘hoger beroeps onderwijs’ aanduiden en onderwijzers.

Loge	Academisch	HBO	Onderwijzers	Totaal	Aantal Leden en %
L’Union Royale	20	4	6	30	135/ 22.2 %
Hiram Abiff	18	7	3	28	104/ 26.9 %
L’Union Frédérique	36	2	4	42	108/ 38.8 %
Groot Nederland	19	0	5	24	140/ 17.1 %

¹⁰ Andrioli signaleert dat in 1962 het gemiddelde aantal leden van een Nederlandse loge 60 was en dat dit in 2003 40 bedraagt; in die periode zijn er en 50 loges gesticht. Zie zijn *Ten Geleide* bij Lysbeth Croiset van Uchelen-Brouwer e.a., *Overzicht van Loges die onder het Grootoosten der Nederlanden en zijn voorlopers gewerkt hebben of werken*. Den Haag 2003, blz. 5.

¹¹ Dr. A. van de Sande, *Vrijmetselarij in de Lage Landen..* Zutphen 1995, blz.146 en P..J. van Loo, *Geschiedenis van de Orde van Vrijmetselaren onder het Grootoosten der Nederlanden*. Z.p. 1967, schrijft naar aanleiding van het Grootoosten van 15 juni 1952 aldaar op blz. 232: ‘Het ledental, bij de hervatting van de arbeid dadelijk na de bevrijding in Nederland op circa 3000 geschat, is aangegroeid tot 3856; het getal der loges van 57 op 69 gebracht.

De Oude Plichten	5	1	1	7	44/ 15,9 %
Het Zuiderkruis	20	5	3	28	147/ 19.2 %
Via Lucis	1	1	5	7	37/ 19.0 %
De Vlamme Ster	8	1	0	9	17/ 52.9 %
Totaal en %	127	21	27	175	732/ 23.9 %

Tab. 2 Overzicht van hoger opgeleiden in de Haagse Loges

Merkwaardig is dat de 'oude' loges vrij hoog scoren in het aantal academici en dat 'De Vlamme Ster' als jonge loge heel hoog scoort met leden die allemaal uit Den Haag komen en niet, wat mogelijk en waarschijnlijk(?) was geweest uit Leiden en Delft. Dat de oudere loges veel academici tellen onder hun leden, heeft ongetwijfeld te maken met de situatie voor de Tweede Wereldoorlog, waarin de vrijmetselarij een meer 'elitair' karakter had.

De algemene conclusie is duidelijk: bijna een kwart van de leden van de Haagse loges heeft rond 1950 een hogere opleiding gevolgd.

Den Haag, de weduwe van Indië ben jij

Dan wat sambal in de havermoutse cijfers, Den Haag was, ook al lang voor de Tweede Wereldoorlog bij uitstek de plaats waar oud 'indischgasten' gingen wonen; een relatief groot aantal van hen had in de vrijmetselarij in Indië een houvast gevonden en daar ver van het vaderland een hechte kring gevormd.

Ze hadden er als bestuursambtenaren, militairen van het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger (KNIL) en als hoger personeel (technici, leidinggevende beroepen) gewerkt.

Loge	Bestuur Indië	KNIL	Anderen	Totaal	Aantal leden en %
L'Union Royale	10	1	0	11	135/ 8.1%
Hiram Abiff	5	1	2	8	104/ 5.6%
L'Union Frédérique	1	2	2	5	108/ 4.6%
Groot Nederland	9	13	3	25	140/ 17.8%
De Oude Plichten	0	1	0	1	44/ 2.2%

Het Zuiderkruis	27	16	5	48	147/	32.6%
Via Lucis	0	0	0	0	37/	0%
De Vlamme Ster	0	0	0	0	17/	0%
Totaal en %	52	34	12	98	732/	13.3%

Tab. 3 Bestuursambtenaren, KNIL, anders: technici en leidinggevend.

Als in 1959 de loge 'De Vriendschap' uit Soerabaja toestemming krijgt om de lichten in Nederland opnieuw te ontsteken, betekent dat een aanzienlijke toename van broeders die afkomstig zijn uit 'Nederlandsch Oost Indië', waardoor Den Haag tot in het laatste kwart van de vorige eeuw méér dan een vleugje *tempo doeloe* vasthoudt.

In 1999 gaat 'Het Zuiderkruis' samen met 'De Vriendschap' en zo verstommen de goedaardige plagerijtjes bij de tafellofes van de broeders met een Indische achtergrond, *de klapperapen*, met de 'Hollandsche' broeders, de *kaninefaten*.

Ook de ledenlijst van de Haagse loges wordt wat minder kleurrijk, behalve dat al die luitenant kolonels (in die rang werd men meestal gepensioneerd) van het KNIL zijn verdwenen zijn ook geen oud rubberplanters, residenten, of inspecteurs van de pandhuisdienst¹² in Indië meer. Ook 'Hiram Abiff' heeft wel een sterk Indisch karakter, maar ook moet nog de loge 'Sint Jan' genoemd worden. Acht meestervrijmetselaren vroegen in augustus 1951 een constitutie-brief aan om onder de naam 'Sint Jan' te mogen werken. De loge werd op 17 november van 1951 geïnstalleerd.¹³ Ook 'Groot Nederland' had een stevig 'koloniaal' contingent onder haar leden

Maar er zijn nog wat kleinigheden, die toch het beeld van de tijd tekenen Loge 'L'Union Royale' heeft in 1951 nog steeds een 'dienende broeder', die in de gewone ledenlijst ook is opgenomen onder de meesters van de loge. Hij was overigens een gepensioneerde ambtenaar van de P.T.T., een bedrijf dat over twintig jaar in een voetnoot moet worden toegelicht! De conciërge van het Ordegebouw was lid van 'Het Zuiderkruis'.

¹² In 1904 stelde Nederlands-Indische regering de 'Gouvernementspandhuisdienst' in om de bevolking de mogelijkheid te geven een kleine som gelds (tot fl. 100.--) te kunnen lenen tegen een onderpand. Tot aan de Tweede wereldoorlog was deze dienst actief met bijna 500 kantoren. Ze was een goed lopende en florerende instelling, waarvan veel gebruik werd gemaakt.

¹³ Deze loge is dus in zekere zin een voortzetting van de A. L. 'Sint Jan' die van 1896 tot 1960 heeft gewerkt in Bandoeng;

Dan is er natuurlijk ook nog de adel. Mijn 'vooroordeel' was dat die in Den Haag wel van enig gewicht in de loges, zeker de oude zou zijn. De hofhouding is nauwelijks vertegenwoordigd evenals de adel.

Dan waren er natuurlijk ook de heel andere beroepen als kruidenkweker, 'hoofdbewaarder der scheepsbewijzen', directeur van een sigarenhandel, een aantal leden van het Residentie Orkest (waaronder de kenner bij uitstek van maçonnieke muziek, concertmeester H.G.A. Poth en de even bekende violist Sam Swaap), octrooibezorger, cineast, dioramabouwer voor het Postmuseum, twee schilderpatroons en één dameskaper.

Prominenten?

Hoewel zich een paar leden aanduiden als letterkundige is hen niet de onsterfelijke roem gegund, waarop ze misschien hoopten. Anders is dat voor de befaamde A.A.M. Stols die als uitgever zijn sporen tot op de dag van vandaag heeft nagelaten; burgemeester Oud van Rotterdam had wijselijk om wat we nu belangenverstrengeling noemen te vermijden een Haagse loge, 'L'Union Royale', gekozen.

Natuurlijk zijn er naast de al genoemde leden van het Residentieorkest nog een groot aantal prominenten te noemen, ik beperk me hier tot de alom zeer gerespecteerde grootsecretaris Faubel, en tot de bevlogen strijder voor internationale samenwerking in de vrijmetselarij Jan C.W. Onderdenwijngaard, die als voorzitter van 'Via Lucis' in 1951 de net door hem aangenomen Leidse student D.C.J. van Peype onder de leden van zijn loge telde.

Correspondenten

Zoals ook nu nog hebben de loges correspondenten meestal bij maçonnieke instellingen. Het zijn er meer dan nu het geval is en niet allemaal bestaan ze nog. 'L'Union Royale' heeft naast haar eigen Studiestichting¹⁴ relaties met tien instellingen: Zuid-Hollandsche Logebond, Comeniusvereniging,

---

¹⁴ 'L'Union Royale' was in haar verleden trouwens al actief in het vormen van weldadige verenigingen die uit haar voortkwamen of die zij steunde: In haar gedenkboek uit 1934 noemt zij: 's-Gravenhaagsche vereeniging voor gezondheidskolonies, Vereeniging 'Kindervoeding', beide uit 1884, De vereeniging 'Armenzorg' (1890), Het Schoolfonds (1890); ze besluit in 1884 ook tot steun aan De school voor Volwassenen. J.W. Blokpoel e.a. *Twee eeuwen arbeid in de Koninklijke Kunst 1734-1934*, H 66-H70, een aantal weldadige instellingen binnen de vrijmetselarij wordt terloops behandeld in dr. P.J. van Loo, *geschiedenis van de Orde van Vrijmetselaren onder het Grootosten der Nederlanden*, z.p. 1967, blz. 191-92; over de Louisa State: M.J.M. de Haan, 'De Louisa State als voorbeeld van Continuïteit en Caritas', in: A.W.F.M. van de Sande en M.J.M. de Haan, *Vrijmetselarij: vandaag en morgen*. Z.p. 2006, blz. 249-250.

Van Marenfonds, Maçonniek Studie fonds, Louisa-stichting, Stichting Ritus en Tempelbouw, Universele Liga van Vrijmetselaren, Jacob Meijers Fonds (te Utrecht), Commissie Samenstelling Maçonnieke Scheurkalender, Commissie inzake huisvesting en/of tehuizen voor oudere Vrijmetselaren.¹⁵ 'Hiram Abiff' heeft 7 correspondenten, bij de andere wisselt het aantal. Er zijn een aantal instellingen verdwenen in de lijst van 2010, zoals bijvoorbeeld: de Maçonnieke Leesportefeuille, Vereeniging voor de Haagse Jeugd 'De Mussen' en de Maçonnieke Scheurkalender.

Vijf loges hebben een correspondent bij de 'Internationale Liga van Vrijmetselare'n waarin br. Onderdenwijngaard actief was. Van 'De Vlam-mende Ster' is het niet zeker of zij een correspondent bij 'De Liga' had, omdat alle correspondenten zonder nadere opgave bij de secretaris van de loge waren geconcentreerd.

Wat doen we met de vergrijzing?

Natuurlijk is de leeftijdsopbouw van de loges veranderd in de periode die we hier proberen te verkennen, dat zal in de toekomst nog sterker worden. In 2008 waren 2.4 miljoen Nederlanders ouder dan 65 jaar, in 2025 zullen dat er 3.6 miljoen zijn. Misschien zullen ze zo vitaal zijn dat ze ondanks een gemiddeld hogere leeftijd langer dan vroeger actief in onze loges kunnen zijn! De gemiddelde leeftijd van leden van de Haagse loges is zo langzamerhand dicht naar 65 jaar gestegen.

De Haagse ledenlijst van 2010

Op royaal A4 formaat, al jaren in zijn kleurige inmiddels donkerblauwe omslag, ligt de ledenlijst van de 15 Haagse loges voor 2010 voor mij. De loges hebben bij elkaar ongeveer 600 leden en daarmee per loge gemiddeld 40 leden, die overigens meer dan vijftig jaar geleden over meer en grotere Haagse randgemeenten zijn verspreid. Het zal veel tellen en zoeken vergen en het formuleren van de juiste vragen om een beeld te schetsen van een vermoedelijk informelere vrijmetselarij, die niet zonder vorm en traditie zal kunnen werken, een vrijmetselarij die ook een andere verhouding tussen Randstad en de rest van ons land zal kennen. Wat dat betreft is een deel van de observaties uit het onderzoek van de 'Commissie Toekomst Verkenning' van belang.¹⁶

---

¹⁵ Al in 1950 werden op het Grootoosten door de loge 'Jacob van Campen' voorstellen gedaan voor de huisvesting van oudere vrijmetselaren, echtgenoten, weduwen, dochters of anderen. Op 15 mei 1951 werd de stichting 'Huize het Oosten' opgericht, vier jaar later werd het gebouw in gebruik genomen.

¹⁶ Commissie Toekomst Verkenning, *Eindrapportage*. 30-3-1999, blz. 29. e.v.; naast een aantal meer algemene economische en politieke overwegingen die maar ten dele

Meer onderzoek

Mag ik dan een pleidooi voor een onderzoek naar context en contrast houden? Want na de eigenheid van de Haagse loges verkend te hebben moet toch het contrast met de 'rest van Nederland' gezien worden., als dat er al is ... De eerste stap waartoe ons het oude ledenlijstje uitnodigt, is de vaststelling dat twee loges op dit 'tableau' niet van vóór de Tweede Wereldoorlog stammen, Dat zijn de loges 'Via Lucis'(1947) en 'De Vlamme Ster' (1950) .

Het is niet onbelangrijk ons voor ogen te stellen wat kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog de toestand van Orde en Loges in de Randstad was, al heette Noord en Zuid Holland nog niet zo. Nederland had zo om en nabij 11 miljoen inwoners en was een sterk verdeelde, verzuilde, samenleving, katholiek en protestant stonden nog tegenover elkaar, de verbinding tussen Noord en Zuid Nederland waren nog maar net tot stand gekomen.

De dichter Nijhoff kon pas in 1933 naar Zaltbommel gaan om de brug te zien. Mijn vader moest nog jakkeren, zo noemde hij dat, om 's avonds uit het zuiden op weg naar Rotterdam de pont bij Moerdijk te halen, die pas in 1936 vervangen werd door een brug. En heel veel van dat vooroorlogse Nederland was nog onverminderd het Nederland van de jaren 1950, waar de distributiekaarten en bonnen in 1952 verdwenen.

En zo is 'eigentijdse' geschiedenis, als dat begrip zo mag heten een wonderlijke ervaring, het is als een reis naar een andere provincie. Mensen, landschap, taal en gewoonten verschillen niet veel en zijn toch anders ondanks het veel grotere contact tussen de landstreken en ondanks de eenheidssaus die de media en de grote winkelketens over het hele land leggen, maar het is nog geen buitenland. Nescio proefde dat kennelijk ook zo in het hierboven aangehaalde citaat.

De schaduwen van morgen?

Birza, auteur van het gedenkboek van 'L'Union Royale'schrijft: 'Zo glijden we langzamerhand van het verleden naar een voor de huidige leden herkenbaar heden, dat nog geen historie is geworden. Wat wij nu belangrijk vinden zal over vijftig jaar misschien helemaal verdwenen zijn achter de

---

werkelijkheid zijn hebben zich inderdaad een aantal ontwikkelingen doorgezet, die nu alweer bijna vijftien jaar op reactie wachten, in een vervolg van deze studie zullen ze hopelijk aan de orde komen.

horizon van de vergetelheid,¹⁷ Zelfs bij dit gedenkboek uit 1984, net meer dan een kwart eeuw geleden, naderen we die horizon. Het is aan ons om van het nabije verleden levende geschiedenis of doodse vergetelheid te maken.

Wie op een andere en tendentieuze, maar geenszins lichtzinnige of gemakkelijke manier naar de toekomst wil kijken, moet maar eens proberen zijn eigen conclusies te trekken na lezing van Thilo Sarrazins *Deutschland schabt sich ab*¹⁸. Hoe provocerend politiek incorrect en soms ronduit onsympathiek het boek is, als in Nederland dezelfde ontwikkeling plaats zou vinden die Sarrazin met vele grafieken lijkt te onderbouwen, hoe zouden de ledenlijsten van de Orde er dan in 2060 uitzien? Zou een meerderheid van kinderen die niet uit de huidige generatie van autochtonen stamt toch de loges bevolken? Ook zij zullen met de tijd veranderen.

Hoe moeilijk het is met al die berekeningen en statistieken een betrouwbaar toekomstbeeld te schetsen, blijkt wel uit de zo zorgvuldige verkenning die de Orde in 1997 in gang zette. De conclusies waren zorgelijk, zo niet somber met een gemiddelde leeftijd van 63,6 jaar zouden we volgens die becijferingen in 2010 nog maar 4.632 leden hebben en dat getal zou tien jaar later teruglopen naar 3.756.¹⁹

Misschien is een opmerking van Cees Nooteboom in zijn rede bij de uitreiking van de Konrad Adenauer prijs hier van belang: 'Geschiedenis is een oneindig taaie materie en verbruikt ontzettend veel mensen, alleen al omdat iedereen, ook degene die daar nooit over nadent, gewoon geschiedenis is.'²⁰ Dat neemt niet weg dat juist in onze orde geschiedschrijving wezenlijk was, is en zal zijn om een toekomst te kunnen hebben ook al zal de altijd ánders zijn dan welke voorspelling ook.

---

¹⁷ Drs. W. Birza, 'Gelukkig Hij die dit weet' 1734 - De Haagse Vrijmetselaarsloge 'L'Union Royale'- 1984. Leiden 1984, blz. 179.

¹⁸ Thilo Sarrazin, *Deutschland schabt sich ab*, München 2010. Sarrazin dwingt zijn lezers tot tegenspraak door de extreme wijze van redeneren en zijn suggestieve toekomst scenario's, die van gevaarlijke karikaturaal populistisch gehalte zijn. De Nederlandse prognoses stellen dat in 2055 de Nederlandse bevolking 17.8 miljoen mensen zal tellen, 5.3 miljoen daarvan zullen allochtonen zijn, denkt men. Interessanter lijkt mij in hoeverre allochtonen en autochtonen elkaars cultuur en tradities zullen delen, zonder dat het 'multi-culti onzin is' zoals Wilders dat nogal makkelijk noemt. Op zijn minst een uitdaging voor de vrijmetselarij om Nederlanders uit die groep ook de weg naar de loges te wijzen.

¹⁹ Commissie Toekomst Verkenning, *Eindrapportage*. 30-3-1999, blz.33.

²⁰ C. Nooteboom, 'Europa en het werk der herinnering', *NRC Handelsblad* 13 december 2010, blz. 8.

